

Калимаҳои калидӣ: соҳибкорӣ, бозор, фазои соҳибкорӣ, рақобат, самаранокӣ, баҳодихӣ, рейтинг, инкишоф, инноватсия.

Айни замон дар чаҳон давлатҳое мавҷуданд, ки марҳилаи ташаккул ва инкишофи фаъолияти соҳибкориро садсолаҳо қабл аз сар гузаронида, дар ин самт таҷрибаи қобили мулоҳиза ва омӯзишро доранд. Маҳз, таҷрибаи қобили таваҷҷуҳ ва дастовардҳои назарраси онҳо буд, ки ҷиҳати гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ ва таҳияи чорабиниҳои гузариш ба иқтисодиёти бозорӣ созмону ташкилотҳои байналхалқӣ ҷалб шуда буданд. Аз ин рӯ, мантиқан дар идомаи ташаккул ва инкишофи фазои муосиди соҳибкорӣ ба андешаи мо бояд таҷрибаи хорича ба таври густурда таҳлилу баррасӣ шуда, зимни таҳияи сиёсати миллии рушди фаъолияти соҳибкорӣ истифода карда шавад. Агар фазои соҳибкорӣ ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ мусоидат накунад, дар ин маврид «ҷиҳати баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва таъмини фаъолияти устувори онҳо чорабиниҳои реинжинирингӣ татбиқ карда мешаванд, ки бо назардошти муҳити фарогир амалӣ карда мешавад» [5, 16].

Дар назария нигаришҳои гуногун дар мавриди мафҳуми фазои соҳибкорӣ вучуд дорад. Барои мисол, ба ақидаи Данакин Н.С. «фазои соҳибкорӣ ин муҳити мукаммале аз шароит ва омилҳоест, ки барои ташкили фаъолияти соҳибкорӣ созгор мебошад» [3, 67]. Дар Маърузаи Бонки умумичаҳонӣ омадааст, ки «фазои соҳибкорӣ ҳамчун маҷмӯи омилҳои локалӣ эътироф мешавад, ки корхонаҳоро ҷиҳати сармоягузори маҳсулноқ, ташкили ҷойҳои кори нав ва тавсеаи доираи фаъолият ҳавасманд мегардонад» [2,]. Ба андешаи мо фазои соҳибкорӣ ин маҷмӯи унсурҳои муҳити беруна ба ҳисоб меравад, ки фаъолияти соҳибкорӣ таҳти таъсири он қарор гирифта, бо таваҷҷуҳ ба шароити ҷойдошта рушд менамояд.

Сараввал бо мақсади дарки мазмун ва механизми дар амал татбиқ намудани таҷрибаи давлатҳои хоричӣ низоми нишондиҳандаҳои ташхиси фазои соҳибкориро баррасӣ менамоем, ки фарогири ҷанбаҳои умумӣ ва хос мебошанд. Дар сатҳи байналмилалӣ, арзёбии фазои соҳибкорӣ барои сармоягузoron як дастури муҳим барои баҳодихии хатарҳои сармоягузорӣ дар кишварҳои алоҳида ба ҳисоб меравад. Аксар созмонҳои байналмилалӣ дар асоси сиёсати давлатӣ ва дигар омилҳое, ки ба рушди соҳибкорӣ ва ба шукуфоии иқтисодии давлат таъсир мерасонанд, рейтингҳо ё "индексҳо"-и фазои соҳибкории кишварҳоро таҳия ва нашр мекунад.

Як қатор омилҳои ин рейтингҳо гуногунандешӣ ва мушкили ба ҳам мувофиқат кардани назари фазои соҳибкориро таъмин мекунад, зеро ҳар як нишондиҳанда, тағйирёбандаҳо ё ҷузъҳои мухталифро дар андозагирии фазои соҳибкорӣ таъкид мекунад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки нишондиҳандаҳои мавҷударо таҳлил ва гурӯҳбандӣ намоем (ҷадв. 1.).

Ҷадвали 1 - Нишондиҳандаҳои миқдории тавсифи муосид будани фазои соҳибкорӣ

№	Нишондиҳанда	Мазмун
<i>Институтсионӣ</i>		
1	Сиёсат ва идораи давлатӣ	Фаъолияти мақомоти марказӣ ва маҳалии идоракунии давлатӣ, идораи давлатии иқтисодиёт, сиёсати давлатии андоз, гумрук, хариди давлатӣ, шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, ҳифзи ҳуқуқи моликият, чораҳои маъмури ва ғайра.
2	Стратегия ва барномаҳои давлатӣ	Мавҷудияти стратегия ва барномаҳои рушд, ки дар он соҳибкорӣ мавқеи хос дорад, масъулиятшиносии мақомоти татбиқкунанда ва назораткунандаи стратегия ва барномаҳо, шаффофияти сиёсати давлатии ҳимоя ва дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ, мавҷудияти шаклҳои гуногуни дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ
<i>Ташкили иқтисодӣ</i>		
3	Низоми молиявӣ	Дастгирии молиявии фаъолияти соҳибкорӣ, мавҷудияти бозори қоғазҳои киматноқ, меъёри фониз, дастрасӣ ба захираҳои молиявӣ, қарзӣ ва инвеститсионӣ, инкишофи иҷораи молиявӣ ва дигар механикҳои он
4	Инфрасохтори моддӣ ва тичоратӣ	Мавҷудияти дастрасӣ ба унсурҳои инфрасохторӣ ва ҳадамоти машваритию тичоратӣ
<i>Илмию инноватсионӣ</i>		
5	Таъминоти кадрӣ	Сатҳи таҳсилот, имконияти бозомӯзии кадрҳо ва тақмили ихтисос, ташаккули маърифати молиявӣ ва соҳибкорӣ
6	Фаъолияти инноватсионӣ	Таҳқиқотҳои илмӣ, татбиқи амалии онҳо, ҷорисозии онҳо дар истехсолот ва маблағгузори фаъолияти инноватсионӣ
7	Фарҳанг ва ахлоқ	Фарҳанги баланди соҳибкорӣ, ахлоқ ва арзишҳои воло, соҳибкории мутамаддин, масъулияти иҷтимоии бизнес ва муносибати ҷамъият ба фаъолияти соҳибкорӣ

Айни замон дар ҷаҳони муосир усулҳои гуногуни арзёбии фазои соҳибкорӣ вучуд дорад, ки аз ҷониби созмонҳои байналхалқӣ, созмону ташкилотҳои двлаҷаҳои алоҳида ва пажӯҳишгоҳҳои илмӣ таҳқиқоти гузаронида мешаванд. Оғози расмӣ арзёбии фазои соҳибкорӣ дар сатҳи байнамилалӣ ба соли 2004 рост меояд, ки дар ин хусус дар Форуми 12-уми иқтисодии Дублин қарор қабул карда шуда буд. Дар Форуми мазкур иштироки ҷиёни он ба ҳулосае омаданд, ки таъсири омилҳои мухталиф ба рушди соҳибкорӣ баҳогузори карда шуда, аз рӯи натиҷаи он барои кишварҳои алоҳида тавсияву пешниҳодот коркард карда шаванд. Дар ин ҷо тавсия шуда буд, ки ба сифати омилҳои асосии фазои мусоид барои соҳибкорӣ нишондиҳандаҳои зерин ба монанди амният ва ҳамкорӣ (дар сатҳи минтақавӣ), устувории иқтисодӣ, сиёсати оқилонаи иқтисодӣ, сифати идоракунӣ, волоияти қонун, нуруи институтсионалӣ ва инсонӣ, инфрасохтори молиявӣ ва моддӣ истифода карда шаванд.

Таҷрибаи баҳодихии фазои соҳибкорӣ дар арсаи байнамилалӣ то қарори дахлдори Форум иқтисодии Дублин вучуд дошта, ҳанӯз то оғози солҳои 2000 аз ҷониби пажӯҳишгоҳи тадқиқотҳои иқтисодии Олмон шохиси IFO ҳисоб карда мешуд. Шохиси мазкур Индекси фазои соҳибкории IFO (Институти тадқиқоти иқтисодӣ) ном дошта, таъби соҳибкорон ва интизориҳои онҳоро дар 6 моҳи оянда таҳхис менамуд. Хусусияти хоси тадқиқоти мазкур дар он аст, ки зимни он 9000 соҳибкор тавассути телефон назарсанҷӣ шуда, фарогири соҳаҳои коркард, сохтмон, тичорати яклухт ва чакана мебошанд. Сифати фазои соҳибкорӣ дар асоси таносуби роҳбарони қаноатманд ва роҳбароне, ки қаноатманд нестанд, баҳо дода мешавад.

Шохиси мазкур дар Олмон соҳиби обрӯ ва эътимоди хос буда, бинобар собиқаи бузурги таърихӣ доштаниш (аз соли 1972 гузаронида мешавад) ҳанӯз ҳам аз ҷониби доираҳои қорӣ милли ва байнамилалӣ натиҷаҳои он ҳамчун асос қабул карда мешавад. Дар баробари Шохиси асосӣ Пажӯҳишгоҳи мазкур ҳамчунин 4 шохиси дигарро чун Шохиси таъби қорӣ (IFO index West German business sentiment), Шохиси иқлими қорӣ дар баҳши хизматрасонӣ (IFO business climate in the German services sector), Шохиси иқлими қорӣ барои қорхонаҳои хурду миёна (IFO business climate for small and medium-sized enterprises) ва Шохиси иқлими қорӣ ҷаҳонӣ (IFO World economic climate index) муайян мекунад [6].

Омӯзиш ва баррасии шохисҳои мазкур имконият медиҳанд, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин меъёрҳо ва индикаторҳо таҳия карда шаванд. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки минтақаҳо ва соҳаҳои аз рӯи нишондиҳандаҳои рушди соҳибкорӣ фарқияти қалон дошта, зимнан динамикаи нобаробар доранд, зарурати таҳхиси фазои соҳибкорӣ дар сатҳи милли ва минтақавӣ вучуд дорад. Дар баробари ин таҳияи рейтингӣ минтақаҳо, ки фарогири индикатори фазои соҳибкорӣ мебошад, дорои аҳамияти муҳими назариявӣ ва амалӣ мебошад.

Шохисҳои иловагии Институти тадқиқотҳои иқтисодии Олмон, ки дар шаҳри Мюнхени Олмон қарор дорад, фарогири мазмун ва меъёрҳои хос аст (ҷадв. 2.).

Ҷадвали 2 - Таъсифи шохисҳои Институти тадқиқотҳои иқтисодии Олмон

Номгӯӣ	Мазмун
Шохиси таъби қорӣ (IFO index West German business sentiment)	Шохиси мазкур барои таҳхиси фазои қорӣ дар баҳши истеҳсолоти саноатӣ коркард шуда, ҳаҷми истеҳсолот, супоришҳо, сатҳи шуғл ва динамикаи нархҳои маҳсулоти тайёрро баҳогузори мекунад. Пурсиш 12 саволро дар бар гирифта, фарогири ҳаҷми супоришҳо, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот, истифодаи фондҳои асосӣ, ҳаҷми захираҳои моддӣ истеҳсолӣ ва тағйироти нархҳои фуруши маҳсулот, аз ҷумла барои содирот мебошад.
Шохиси иқлими қорӣ дар баҳши хизматрасонӣ (IFO business climate in the German services sector)	Шохиси мазкур мавсимӣ буда, барои соҳаи хизматрасонӣ истифода мешавад. Дар пурсиш 2000 нафар иштирок менемунанд, ки зимнан ширкатҳои суғуртавӣ ва хизматрасонӣ молиявӣ истисно мебошанд.
Шохиси иқлими қорӣ барои қорхонаҳои хурду миёна (IFO business climate for small and medium-sized enterprises)	Шохиси мазкурро пажӯҳишгоҳ дар якҷоягӣ бо гурӯҳи қорҳои KfW коркарда намуда, ба ҳаҷми соҳибқорӣ хурду миёна алоқаманд мебошад. Бузургии шохис аз -200 то +200 фаро гирифта, зимни он роҳбарони ширкатҳои хурду миёна пурсида мешаванд.
Шохиси иқлими қорӣ ҷаҳонӣ (IFO World economic climate index)	Шохиси мазкур барои баҳодихии вазъи иқтисоди Иттиҳоди Аврупо ва соири ҷаҳон истифода шуда, аз ҷониби қоршиносони олмонӣ гузаронида мешавад.

Таҳияи муаллиф

Аз маълумотҳои дар ҷадвал овардашуда бармеояд, ки дар Олмон ҷиҳати ташаккул ва тақмили фазои соҳибкорӣ нишондиҳандаҳо дар сатҳи соҳа ва макроиқтисодӣ таҳлил ва арзёбӣ шуда, натиҷаи он барои қабули қарор, бартараф қардани омилҳои боздоранда ва ташкили фазои мусоиди соҳибкорӣ истифода карда мешавад.

Усули дигари маъмул ин усули агентии Tradingeconomics ба ҳисоб меравад, ки платформаи интернетӣ мебошад. Дар ин сомона иттилооти роҷеъ ба фазои соҳибкорӣ дар 196 кишвари ҷаҳон ҷойгир карда шуда, фарогири 20 миллион нишондиҳандаи иқтисодӣ вобаста ба қурби мубодилаи асъор, шохисҳои фондӣ, даромаднокии вомҳои давлатӣ ва нархи ашёи хом ҷамъоварӣ шудааст. Сомонаи мазкур истифодабарандаи зиёд дошта, ҳар моҳ зиёда аз 15 миллион истифодабаранда аз он дидан мекунанд.

Агентии мазкур маҷмӯи нишондиҳандаҳои иқтисодиро дар бар мегирад, ки муҳити кории давлатҳои алоҳидаро тавсиф медиҳад. Ин нишондиҳандаҳо индикаторҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсиро дар бар гирифта, шомили боварии соҳибкорон, сатҳи бекорӣ, шохиси ғаълонокии корӣ дар саноати қоркард, шохиси ғаълонокӣ дар баҳши харид, истифодаи иқтидорҳои саноатӣ, ҳаҷми истеҳсолоти силсилаваӣ ва ғайра мебошанд. Ин нишондиҳандаҳо дар маҷмӯъ 23 номгӯро ташкил дода, оид ба омилҳои ба фазои соҳибкорӣ таъсиррасон маълумот пешниҳод мекунанд. Дар муқоиса бо дигар усулҳои баҳодихии фазои соҳибкорӣ усули агентии мазкур хусусияти иттилоотӣ дошта, имконият медиҳад, ки оид ба фазои соҳибкории ин ё он давлат маълумот дарёфт карда шавад.

Агентии Tradingeconomics дар баҳодихии худ аз натиҷаҳои баҳодихии Бонки Умумиҷаҳонӣ истифода карда, ҳатто як нишондиҳандааш мавқеи давлат дар ҳамин рейтинг ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, усули мазкур дорои як қатор афзалиятҳо мебошад, ки дар байни онҳо маҳбубияти ҳосаш дар байни иқтисодчиён, иттилооти боэътимод ва фарогирии васеи онҳо ба ҳисоб мавқеи хосдоранд. Дар баробари ин усули мазкур дорои як қатор камбудҳои низ мебошад, ки набудани баҳодихии маҷмӯи, низоми рейтингӣ ва вобастагиаш аз дигар методҳои баҳодихии фазои соҳибкорӣ аз ҷумлаи онҳоянд.

Яке аз таҷрибаҳои муваффақ, ки дар Федератсияи Россия вучуд дорад, ба андешаи мо қобили тавачҷуҳи хос аст. Дар ин ҷо Агентии Эксперт РА ҳамасола фазои соҳибкориро дар сатҳи минтақаҳои ФР таҳлил ва баррасӣ намуда, аз рӯи он гузориш ҷоп мекунад. Бо назардошти қулай ва осон будани истифодаи рейтинги мазкур методологияи онро дида мебароем [1].

Рейтинги мазкур «Рейтинги фазои соҳибкорӣ дар шаҳрҳои Россия» ном дошта, дар ҳамба-стагӣ бо Вестерн Юнион бори аввал соли 2003 гузаронида шуда буд. Рейтинг фарогири шароити пешбурди соҳибкорӣ, таъсиси ғаъолияти нав ва тавсеаи он дар заминаи сармоягузорӣ ва сармояи асосӣ мебошад. Ба сифати сарчашмаи иттилоот маълумотҳои Кумитаи давлатии омили Федератсияи Россия, Вазорати рушди иқтисоди Федератсияи Россия, Бонки марказии Федератсияи Россия, пойгоҳи ҳуқуқии «Консултант Плюс-Регионы», маҳзани маълумотҳои агентии рейтингии Эксперт-РА баромад мекунанд [7].

Барои ин таҳқиқот дастгоҳи методи беназир, ки дар заминаи концептуалии методологияи рейтингӣ ҷолибияти сармоягузори минтақаҳои Россия "Expert RA" таҳия шудааст, истифода карда мешавад.

Барои арзёбии фазои соҳибкорӣ дар шаҳрҳои қалон ҳамаи омилҳои рушд ба шароити барои соҳибкорӣ (бизнес) ва натиҷаҳои (шиддатнокии) рушди тиҷорат ҷудо карда шудаанд. Шартҳои барои соҳибкорӣ дар шаҳрҳои Россия аз омилҳои зерин иборатанд: дастрасии нақлиётӣ шаҳр; устувории иҷтимоӣ-сиёсӣ, шартҳои ҳуқуқии пешбурди соҳибкорӣ; сатҳи рушди телекоммуникация; сатҳи рушди инфрасохтори соҳибкорӣ ва сатҳи зиндагии аҳоли. Барои нишондиҳандаҳои вобаста ба ҳар як омил ҳама арзишҳо ба ҷадвали 10-балла ҷой карда шуданд, ки дар он шохиси ҳадди ақали назаррас баҳои "1" ва ҳадди аксар - "10" гузошта мешавад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба андешаи мо таҳия ва истифодаи ҳамчунин рейтингҳо ноғузир буда, дорои аҳамияти рӯзафзун аст. То ба имрӯз сатҳи рушди минтақаҳо ва дастовардҳои алоҳидаи соҳаҳои хоҷагии халқ баҳогузори карда намешавад. Мавҷудияти ҳамчунин рейтингҳо дар таъмини рушди соҳа, минтақаҳо ва дар маҷмӯъ иқтисодии миллии фазои рақобатро ба вучуд меоранд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронии хеш дар ҷаласаи бистуми Шӯрои машваратӣ оид ба беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ таъкид сохтанд, ки «Воқеан, ташкили рейтинги миллии ҳамчун низоми баҳогузори рушди иқтисодии маҳал ба баланд бардоштани масъулияти мақомоти маҳаллӣ, натиҷаҳои ғаъолияти онҳо, паҳн намудани таҷрибаи пешқадами идоракуни дар сатҳи минтақавӣ, арзёбӣ ва муайян намудани мушкilotи соҳибкорон, инчунин, идомаи ислоҳот мусоидат менамояд. Иштироки ҳамаи шаҳру ноҳияҳо дар ин раванд имкон медиҳад, ки вазъи фазои соҳибкорӣ дар сатҳи маҳал ба таври воқеӣ инъикос карда шавад. Ҳамчунин, дар баробари амалӣ намудани рейтинг андешидани тадбирҳо

вобаста ба хавасмандгардони минтақаҳо барои беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ зарур мебошад» [9].

Зимнан ба Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ супориш дода шуда буд, ки якҷо бо Агентии омор, Кумитаи рушди маҳал, вазорату идораҳои дахлдор ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар ҳамкорӣ бо шарикони рушд ҷиҳати мунтазам гузаронидани арзёбии миллии фазои сармоягузорӣ тадбирҳои зарурӣ андешида, натиҷаҳои рейтингҳои миллии фазои сармоягузорию дар кишвар муайян намоянд. Вале, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки бо гузашти вақт дар ин самт чораҳои мушаххас андешида нашудаанд.

Аз ин рӯ, аз рӯи натиҷаи тадқиқоти анҷомдода дар рисолаи мазкур ҷиҳати таҳия ва истифодаи «Рейтингҳои миллии фазои сармоягузорӣ ва соҳибкорӣ» таклифу пешниҳодҳо коркард шуда, консепсияи он пешниҳод карда мешавад, ки фарогири индикаторҳои зер мебошанд:

- таҳияи рейтингҳои миллии фазои соҳибкорӣ вобаста ба нишондиҳанда ва омилҳои алоҳидаи таъсиррасон;

- мушаххасосии индикаторҳои тавсифдиҳандаи фазои соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ дар сатҳи милли, минтақавӣ ва маҳаллӣ;

- таъсиси сомонии расмӣ таҳияи рейтингҳои милли ва сатҳи рушди муносибатҳои соҳибкорӣ, аз он ҷумла фазои соҳибкорӣ ва муҳити корӣ;

- омода кардани кадрҳои баландсифатии донандаи бозор ва аз таҷрибаи хориҷа огоҳ.

Ҳамин тавр, бояд таъкид сохт, ки дар ҷаҳони муосир равишҳои гуногуни баҳодиҳии фазои соҳибкорӣ вучуд дошта, ҳадафи аслии тамоми усулҳои мавҷуда ин тавсеаи фаъолияти соҳибкорӣ дар ҳудуди муайян мебошад. Зимнан бояд бори дигар таъкид сохт, ки «барои ташаккули соҳибкории мутамаддин ва фарҳангӣ фазои соҳибкорӣ, менталитет, меъёрҳои ҳуқуқӣ, фарҳанги ҳуди соҳибкорӣ ва ташкилотҳои соҳибкорӣ» нақши хело бузург доранд.

АДАБИЁТ

1. Белкина Е.Н., Мусаева К.Р., Адашев М.М. Методика оценки уровня развития предпринимательской среды//Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета, 2017.- № 125.- С. 611-622.
2. Ведение бизнеса-2013: доклад / Междунар. Банк реконструкции и развития / Всемир. Банк, 10-е изд., 2013.
3. Данакин Н.С. Концептуальный анализ понятия «Предпринимательский климат» / Н.С.Данакин, О.И. Дивиченко // Теория и практика общественного развития, 2017. - №5. – С. 66-68.
4. Кодиров Ф.А., Сафарова С.Х. Социально-культурные аспекты формирования предпринимательской среды в Республике Таджикистан//Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук, 2018. -№ 1-4 (57).- С. 187-190.
5. Кодиров Ф.А., Фаррухзода С., Давлатов С.М. Реинжиниринг бизнес-процессов как фактор повышения конкурентоспособности предпринимательской деятельности//Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук, 2017. -№ 2/8.- С. 15-18.
6. Попова И.В. Аналитический обзор методик оценки предпринимательского климата региона//Карельский научный журнал, 2017. -Т. 6.- № 4 (21). -С. 283-285.
7. Рейтинг предпринимательского климата в российских городах <https://www.raexpert.ru/ratings/towns/2003>
8. Улимбашев А.З. Методика расчета оценки состояния факторов, формирующих предпринимательский климат//Известия Санкт-Петербургского государственного аграрного университета, 2016. -№ 43.- С. 192-196.
9. <http://prezident.tj/node/22453>

АННОТАЦИЯ

РАВИШҶО ВА УСУЛҶОИ АРЗЁБИИ ФАЗОИ СОҶИБКОРӢ ДАР ҶАҶОНИ МУОСИР: НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯ

Мақола ба таҳлили баъзе масъалаҳои назариявӣ ва амалии баҳодиҳии фазои соҳибкорӣ дар ҷаҳони муосир бахшида шудааст. Дар мақола дар асоси таҳлил ва таҷзияи таҷрибаи ҷойдошта баъзе равишҳо таҳлилу баррасӣ шуда, зарурат ва моҳияти онҳо нишон дода шудааст. Ҳамчунин аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти анҷомшуда пешниҳод шудааст, ки бо таъя ба таҷрибаи хориҷа «Рейтингҳои миллии баҳодиҳии фазои соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳия карда шавад.

АННОТАЦИЯ

ПОДХОДЫ И МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО КЛИМАТА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Статья посвящена анализу некоторых теоретических и практических вопросов оценки предпринимательского климата. В статье на основе анализа и диагностики существующего опыта по-

казаны некоторые подходы к оценке предпринимательского климата. По результатам проведенного исследования предложено разработать «Национальный рейтинг оценки предпринимательского климата в Республике Таджикистан».

Ключевые слова: *бизнес, рынок, бизнес-среда, конкуренция, эффективность, оценка, рейтинг, развитие, инновации.*

ANNOTATION

APPROACHES AND METHODS FOR ASSESSING THE BUSINESS CLIMATE IN THE MODERN WORLD: THEORY AND PRACTICE

The article is devoted to the analysis of some theoretical and practical issues of assessing the business climate. Based on the analysis and diagnostics of existing experience, the article shows some approaches to assessing the business climate. Based on the results of the study, it was proposed to develop a "National rating for assessing the business climate in the Republic of Tajikistan"

Key words: *business, market, business environment, competition, efficiency, evaluation, rating, development, innovation.*